

MORFEMIK QO'SHIMCHALAR

O'zbekiston tuman 2-son texnikumi

ona tili va adabiyot o'qituvchisi

Abduraimova Zarnigorxon Ikromovna

Annotatsiya

Ushbu maqolada morfemik qo'shimchalar, ularning turlari va tilshunoslikdagi o'rni tahlil qilinadi. Morfemik qo'shimchalar so'z shakllanishi, grammatik va leksik ma'noni ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Maqolada ot, fe'l, hosil qiluvchi va daraja bildiruvchi qo'shimchalar kabi turlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, qo'shimchalarning sintaktik va stilistik funksiyalari, tilni o'rganishda ahamiyati ham yoritiladi. Tadqiqot natijalari morfemik tahlil tilshunoslikda va lingvistik tadqiqotlarda qo'llanilishi mumkinligini ko'rsatadi.

Аннотация

В данной статье анализируются морфемные аффиксы, их виды и роль в лингвистике. Морфемные аффиксы играют важную роль в образовании слов, выражении грамматического и лексического значения. Рассматриваются такие типы аффиксов, как именные, глагольные, деривационные и показатель степени. Также освещаются синтаксические и стилистические функции аффиксов, их значение в изучении языка. Результаты исследования показывают, что морфемный анализ может быть полезен в лингвистических исследованиях.

Abstract

This article analyzes morphemic affixes, their types, and their role in linguistics. Morphemic affixes play a crucial role in word formation and expressing

grammatical and lexical meaning. The study covers noun, verb, derivational, and degree-marking affixes. Additionally, the syntactic and stylistic functions of affixes and their significance in language learning are discussed. The findings indicate that morphemic analysis can be effectively applied in linguistic research.

Kalit so'zlar: morfema, til birligi, grammatika, so'z qurilishi, yasovchi.

Tilshunoslikda morfema – so'zning eng kichik ma'no birligi hisoblanadi. Morfemalar ikki asosiy turga bo'linadi: **ildiz morfemalar** va **qo'shimchalar**. Qo'shimchalar so'z tarkibida turli grammatik va leksik ma'nolarni ifodalashga xizmat qiladi (Anderson, 1992). Ular morfologik tuzilmani boyitadi va tilning sintaktik imkoniyatlarini kengaytiradi. Ushbu maqolada morfemik qo'shimchalar turlari, ularning vazifalari va tilshunoslikdagi o'rni muhokama qilinadi. **Morfema** – bu tilshunoslikda **so'zning eng kichik ma'noli qismi** hisoblanadi. Ona tilimizda morfemalar so'z hosil qilish, grammatik shakllarni bildirishi va ma'noni o'zgartirishda asosiy o'rinni egallaydi.

Ona tilidagi o'rni quyidagicha bo'lishi mumkin:

1. **Ma'no berish:** So'zning asosiy ma'nosini morfema orqali tushunamiz. Masalan, *kitob* so'zida *kitob-* – bu asosiy morfema (lexema).
2. **Grammatik shakllarni ko'rsatish:** Morfemalar yordamida son, jins, vaqt, shaxs kabi grammatik ma'lumotlarni bildiradi. Masalan, *kitoblar* – *-lar* qo'shimchasi ko'plikni bildiradi.
3. **So'z hosil qilish:** Morfemalar yangi so'zlar yaratishda ishlatiladi. Masalan, *kitob* → *kitobxon*, *kitoblik*.

Shu bilan, **ona tilimizdagi morfemalar tilning qurilishi va so'z boyligini ta'minlovchi asosiy bloklar hisoblanadi.** “Morfemika” – bu tilshunoslikning **so'zlarni morfemalarga ajratish, ularning**

tuzilishi va funksiyasini o'rganadigan bo'limidir. Ona tilidagi vazifasi esa quyidagicha tushuntiriladi:

Ona tilida morfemikaning vazifalari

1. So'zlarni tahlil qilish

Morfemika yordamida so'zlar **asosiy ma'noli qismi (lexema) va qo'shimchalarga (morfemalarga)** bo'linadi.

Masalan:

- o *Kitoblarimizda* → kitob + lar + im + iz + da

Bu tahlil so'zning ma'nosini va grammatik xususiyatlarini aniq ko'rsatadi.

2. Ma'no berish va o'zaro bog'lash

Har bir morfema **ma'no yoki grammatik vazifani** ifodalaydi:

- o Lexema – asosiy ma'no (kitob)
- o Qo'shimchalar – ko'plik, egalik, joylashuv kabi grammatik ma'lumotlar (-lar, -imiz, -da)

3. So'z hosil qilish

Morfemika yordamida ona tilimizda yangi so'zlar hosil qilinadi:

- o *Kitob* → *kitobxon, kitoblik, kitobxona*

Qo'shimchalar morfemalar orqali yangi ma'no va funktsiya hosil qiladi.

4. Grammatik tizimni shakllantirish

Ona tilida so'zlarning turli shakllari va o'zgarishlari morfemalar orqali amalga oshadi:

- o Son, jins, shaxs, vaqt va holatni ifodalash (*bola* → *bolalar, bolam, bolada*)

Xulosa:

Ona tilidagi morfemika **tilni tushunish, so'zlarni qurish va yangi so'zlar hosil**

qilishda asosiy vosita hisoblanadi. U tilning “qurilish bloklari” va “grammatik mexanizmi” sifatida ishlaydi.

Morfemik qo‘shimchalar turlari

Qo‘shimchalar turlicha tasniflanadi, ularning eng keng tarqalgan turlari quyidagilardir:

1. **Ot qo‘shimchalari (nominal affikslar)**

Otlarning grammatik holatini belgilash uchun ishlatiladi (Hockett, 1958).

- o Masalan: *kitob* → *kitoblar* (ko‘plik), *kitobning* (egalik).

2. **Fe‘l qo‘shimchalari (verbal affikslar)**

Fe‘lning zamon, shaxs, ko‘plik kabi grammatik kategoriyalarini bildiradi (Comrie, 1976).

- o Masalan: *yur-* → *yurdim* (o‘tgan zamon, birinchi shaxs, birlik), *yurasiz* (hozirgi zamon, ikkinchi shaxs, ko‘plik).

3. **Raqam va daraja bildiruvchi qo‘shimchalar**

Sifat va sifatdosh so‘zlarda darajani yoki miqdorni bildiradi.

- o Masalan: *katta* → *katttaroq* (solishtirma daraja).

4. **Hosil qiluvchi qo‘shimchalar (derivatsion affikslar)**

So‘zning yangi leksik yoki grammatik shaklini hosil qiladi (Yule, 2010).

- o Masalan: *yoz-* → *yozuvchi* (ot), *tabiiy* (sifat).

5. **Bog‘lovchi va ulovchi qo‘shimchalar**

So‘zlarni grammatik jihatdan bog‘laydi, ular tilning morfologik integratsiyasini ta‘minlaydi.

Morfemik qo‘shimchalarning vazifalari

1. **Grammatik**

vazifa

Qo'shimchalar so'zning sintaktik munosabatini aniqlaydi: holat, zamon, shaxs va sonni bildiradi.

2. **Leksik**

vazifa

Qo'shimchalar so'z ma'nosini kengaytiradi, yangi so'zlar hosil qiladi (Katamba, 1993).

3. **Stilistika**

va

emfaz

vazifasi

Ba'zi qo'shimchalar matnga ohang, emfaz yoki nuans qo'shadi: masalan, -*cha*, -*gina*.

Xulosa

Morfemik qo'shimchalar tilning asosiy qurilish bloklaridan biri bo'lib, so'zlarning shakl va ma'nosini boyitadi. Ularning o'rganilishi nafaqat grammatikani, balki leksik va stilistik jihatlarni ham tushunishga yordam beradi. Shuningdek, morfemik tahlil tilni chuqurroq o'rganish va tilni o'rganayotganlar uchun muhim vositadir.

Manbalar

- Anderson, S. (1992). *A-Morphous Morphology*. Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge University Press.
- Hockett, C. F. (1958). *A Course in Modern Linguistics*. Macmillan.
- Katamba, F. (1993). *Morphology*. Palgrave Macmillan.